

κατάσταση θα είναι ακόμα χειρότερη.

Δημήτρης Γρηγορόπουλος: *Τεχνολογία και Δημοκρατία*

Τον τελευταίο καιρό βρίσκονται πάλι σε έξαρση διάφορα ιδεολογήματα για τον απελευθερωτικό ρόλο της τεχνολογίας και ειδικά της πληροφορικής. Το νέο φετίχ εμφανίζεται πάλι ως πανάκεια των κακών του αστικού-βιομηχανικού πολιτισμού. Περί τίνος πρόκειται λοιπόν;

Η τεχνική είναι καθοριστική δύναμη ώθησης του κοινωνικού γίγνεσθαι. Θέση που δεν αμφισβητείται· όμως οι ερμηνείες για το είδος αυτής της σχέσεως ποικίλουν και αντιφάσκουν. Η ποικιλία των αντιλήψεων συμπυκνώνεται σε δύο κυρίαρχα ρεύματα, χωρίς ν' αναιρείται η πολυχρωμία των αποχρώσεων: την υλιστική και ιδεαλιστική αντίληψη.

Η ιδεαλιστική προσέγγιση ανάγει την τεχνική σε μυστηριακή δύναμη που δρα αυτόνομα, χωρίς τη μεσολάβηση των σχέσεων παραγωγής και του εποικοδομηματος· απεναντίας, ο διαλεκτικός υλισμός εντάσσει την τεχνική στις παραγωγικές δυνάμεις και τις συνεξετάζει σε συνάρτηση με τα βασικά επίπεδα του κοινωνικού σχηματισμού.

Η μοναδιάστατη αντίληψη του ιδεαλισμού για την τεχνική, γνώρισε ιδιαίτερη επιτυχία στις δεκαετίες '60-'70, στα θεωρητικά σχήματα της σύγκλισης, της βιομηχανικής και μεταβιομηχανικής κοινωνίας.

Αλλά και τα τελευταία χρόνια γνωρίζει έξαρση, στην εκδοχή του τεχνοκρατικού οπτιμισμού· πράγμα που εξηγείται από μια προσπάθεια αποϊδεολογικοποίησης και εμφάνισης του καπιταλισμού όχι ως ταξικού-ιστορικού, αλλά αιώνιου συστήματος, που χάρη στις βασικές συνιστώσες του, αγορά, τεχνολογία, δημοκρατία, υπερβαίνει τις δυσλειτουργίες και οδηγεί σ' ένα αξιοζήλευτο μέλλον.

Η εκ νέου έξαρση των τεχνοκρατικών αντιλήψεων εξηγείται από την πτώση του "υπαρκτού σοσιαλισμού", αλλά και από τη χρόνια και δομική αδυναμία του καπιταλισμού να υπερβεί τα κρισιανά του οαινόμενα και να ενσωματώσει πάγια τις εργαζόμενες μάζες -και ιδίως τους νέους

Είναι λοιπόν ανάγκη να τονωθεί η πίστη στο σύστημα με ιδεολογήματα αισιοδοξίας· ο τεχνοκρατισμός αναγνωρίζει τα τρωτά του συστήματος, φτώχεια, ανεργία, γραφειοκρατία, συγκεντρωτισμό, επαγγέλλεται όμως ότι όλα θ' αλλάξουν με τη βοήθεια της πανάκειας-τεχνικής.

Πρέπει να παρατηρήσουμε ότι στις πρόσφατες εκδοχές του ο τεχνοκρατισμός δεν εντρυφά μόνο στα θέματα ευημερίας, ανάπτυξης, κοινωνικής διάρθρωσης, αλλά αγκαλιάζει και τα ζητήματα δημοκρατίας και αποκέντρωσης ή και επικεντρώνεται σ' αυτά, και μάλιστα με τρόπο ριζικό, προβλέποντας την αποδυνάμωση ή και αποσύνθεση της κεντρικής κρατικής και οικονομικής ιεραρχίας και ευαγγελιζόμε-

νος την έλευση και βασιλεία μιας ηλεκτρονικής άμεσης δημοκρατίας.

Χαρακτηριστική έκφραση αυτών των απόψεων εμπεριέχεται, μεταξύ άλλων, και στο έργο ενός συστηματικά προβαλλόμενου τελευταία αστέρα της αστικής μελλοντολογίας, του Τζον Νέσμπιτ (βλ. *Megatrends* και *Global Paradox*)· και φυσικά, ως συνήθως, οι ιδέες του γίνονται επίκεντρο συζήτησης στους ιδεολογικούς μηχανισμούς, προβάλλονται και εκλαϊκεύονται σε έντυπα μαζικής κυκλοφορίας (*NEA* 1.9.1994) και ως συνήθως, τελευταία και καταϊδρωμένη επαρχιώτισα αναμηρungskάζει τα αστικά ιδεολογήματα της μόδας και η καθεστωτική Αριστερά (βλ. το όραμα της κ. Δαμανάκη για την "ηλεκτρονική γειτονιά").

Πως λοιπόν θ' αναβιώσει στην ηλεκτρονική εκδοχή της η αρχαία αθηναϊκή δημοκρατία;

Κατά τον Νέσμπιτ η διαδικασία θα είναι η ακόλουθη: "όσο περισσότερο η πληροφορική και οι επικοινωνίες ενοποιούν τον κόσμο σε μια οικουμενική οικονομία της αγοράς, τόσο αυξάνει και η δύναμη του κάθε πολίτη, ενώ η εξουσία φεύγει απ' τα παραδοσιακά κέντρα για να περάσει στα χέρια του ατόμου".

Αλλά και η διάρθρωση σε μια τέτοια κοινωνία θ' αλλάξει ριζικά: χάρη στην νέα τεχνολογία θα προκύψει μια κοινωνία αυτόνομων επιχειρηματιών, που χάρη στους "ηλεκτρονικούς" δεν θα είναι υποχρεωμένοι να πηγαίνουν στο γραφείο ή στην επιχείρηση· δεν θ' αποτελούν "τμήμα μιας ιεραρχίας", αλλά θα επικοινωνούν και θα συνεργάζονται με άλλους "αυτόνομους" επιχειρηματίες.

Και πώς θ' ασκείται η εξουσία σε, μια τέτοια κοινωνία; Με κάποια μορφή άμεσης ηλεκτρονικής δημοκρατίας, ισχυρίζεται ο Νέσμπιτ: "Σήμερα οι επικοινωνιακές δυνατότητες είναι τεράστιες· ο καθένας πληροφορείται αμέσως τα συμβαίνοντα στα κέντρα εξουσίας, αλλά και γνωστοποιεί τη δική του άποψη". Έτσι, θα γίνει δυνατή "η επιτυχία του συστήματος των δημοψηφισμάτων, όπου ο καθένας θα είναι άμεσα ο αντιπρόσωπος του εαυτού του".

Αυτός λοιπόν θα είναι κατά τον Νέσμπιτ και τους ομοϊδεάτες του ο καινούριος, θαυμαστός κόσμος της επικοινωνιακής άμεσης δημοκρατίας.

Η τεχνική όμως δεν περικλείει καμιά εντελέχεια που αναπόδραστα να την ωθεί σε παραδείσια συστήματα, διαμεσολαβείται απ' τις παραγωγικές σχέσεις.

Η επιστήμη και η τεχνική, απελευθερώνοντας κολοσσιαία δύναμη απαιτούν, όσο ποτέ, συλλογικότητα, κοινή ευθύνη, συνεργασία, δημοκρατισμό.

Ομως, στην καπιταλιστική πραγματικότητα συμβαίνει το διαμετρικά αντίθετο· τα κυρίαρχα οικονομικά και πολιτικά κέντρα συσσωρεύουν όλο και μεγαλύτερη δύναμη· η συνεχής εξάπλωση των πολυεθνικών και η διεθνοποίηση αυτής της μορφής δεν έχει ασφαλώς σχέση με την δημοκρατική αποκέντρωση· είναι διάχυση και ενίσχυση της δύναμης των πολυεθνικών, που βαθμιαία απωθούν το εθνικό κράτος από καίριους τομείς αποφάσεων, αποκτώντας είτε άμεσα είτε με υπερεθνικούς οργανισμούς, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, προσβάσεις στην οικονομία, στους μηχανισμούς εξουσίας, ακόμα και στην τοπική αυτοδιοίκηση, χωρίς τη παρέμβαση μάλιστα του κράτους. Και φυσικά η τεχνολογία δεν είναι η Κίρκη που θα μας μετατρέψει απαξάπαντες σε "αυτόνομους επιχειρηματίες". Η τεχνολογία πράγματι αυξά-

νει την προσφορά, το ρόλο, την αυτονομία του χειριστή της. Αλλ' αυτή η δυνατότητα δεν είναι μονοσήμαντη. Σε μια κοινωνία που καθαγιάζει το κέρδος αξιοποιείται, κυρίως, για περισσότερο κέρδος και εκμετάλλευση. Ακριβώς, η περιώνυμη ευελιξία του κεφάλαιου σήμερα, στηρίζεται στη δυνατότητα "αυτόνομης" εργασίας με μορφές όπως το φασόν, που απελευθερώνουν τον κεφαλαιούχο από τα έξοδα αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης και αυξάνουν την υπεραξία.

Ούτε ασφαλώς αυτοί οι "αυτόνομοι επιχειρηματίες" η "νοικοκυραίοι" επί το ελληνικότερον, θα ρυθμίζουν τα του οίκου τους σε μια άμεση, χωρίς αντιπροσώπευση δημοκρατία. Όποιος δεν αιθεροβατεί και δεν εθελοτυφλεί, θα διαπιστώσει ότι ίσα ίσα η τεχνολογία της πληροφόρησης χρησιμοποιείται με ακραία αντιδημοκρατικό τρόπο. Η υπερσυγκέντρωση δύναμης η παραπληροφόρηση του πολίτη, ο ουσιαστικός εξοστρακισμός της αντίταλης άποψης, η αποχώνωση και χειραγώγηση του πολίτη πλησιάζουν τα όρια μιας *sui generis* ολοκληρωτικής πολιτείας· έκφραση πρόσφατη μιας τέτοιας εφιαλτικής προοπτικής η σύμβαση Σένγκεν που "αποκεντρώνει" τη γερμανική εκδοχή του ηλεκτρονικού φακελώματος σε πανευρωπαϊκή κλίμακα...

Όσον αφορά στα περί διακυβέρνησης μέσω δημοψηφισμάτων, πρέπει να παρατηρήσει κανείς ότι όχι μόνο δεν έχουν σχέση με την άμεση δημοκρατία, αλλά οδηγούν σε όξυνση του αυταρχισμού, περαιτέρω υποβάθμιση του αστικού κοινοβουλευτισμού, εξαπάτηση και χειραγώγηση των μαζών, αφού τα παγιδευτικά ερωτήματα των οργανωτών του δημοψηφίσματος σε συνδυασμό με τους πανίσχυρους μηχανισμούς παραπληροφόρησης, ελάχιστα περιθώρια κριτικής σκέψης αφήνουν.

Η επιστήμη και η τεχνική αναμφίβολα αποτελούν δύναμη κοινωνικής απελευθέρωσης· όμως, για να γίνει η δυνατότητα πραγματικότητα, θα πρέπει ο έλεγχός τους να περάσει σε κοινωνικές δυνάμεις που φύσει και θέσει προσβλέπουν σε κοινωνία δίκαιη και ελεύθερη.

John Berger: Μια φωτοκόπια

Συμπληρώθηκε ένας χρόνος από την ημέρα που τα τάνκς του Γιέλτσιν έπνιξαν στο αίμα την εξέγερση του λαού της Μόσχας (Οκτώβριος, 1993). Το άρθρο του διάσημου κριτικού της τέχνης και κοινωνιολόγου, John Berger, που δημοσιεύουμε εδώ αναδεικνύει, μέσα από μια φανταστική συνομιλία, την ανθρώπινη πλευρά της τραγωδίας των εξεγεργμένων, σε αντίθεση με την ηθική σήψη και την ψυχρή λογική των δολοφόνων: των πραιτωριανών και της αστικοποιημένης γραφειοκρατίας.

Ολγα. Σε ονόμασα Ολγα γιατί δεν ξέρω το όνομά σου. Ούτε την ηλικία σου. Υποθέτω 19. Το μόνο σίγουρο που ξέρω για σένα είναι πως ήσουνα στη Μόσχα το βράδυ της Κυριακής 3ης Οκτωβρίου 1993.

Στο κεφάλι σου ένας επίδεσμος σου προστατεύει τη πληγή σου. Ο επίδεσμος